

Folgerø o.fl. gegn Noregi

Dómur frá 29. júní 2007 - Yfirdeild

Mál nr. 15472/02

8. gr. Friðhelgi einkalífs og fjölskyldu

9. gr. Hugsana-, samvisku- og trúfrelsi

14. gr. Bann við mismunun

2. gr. 1. viðauka. Réttur til menntunar

Grunnskólar. Trúarbragðafræðsla.

1. Málsatvik

Kærendur eru Ingebjørg Folgerø, f. 1960, Geir Tyberø, f. 1956, Gro Larsen, f. 1966, Arne Nytræ, f. 1963, og Carolyn Midsem, f. 1953. Kærendur eru meðlimir í félagi húmanista í Noregi og jafnframt foreldrar grunnskólabarna á þeim tíma sem um ræðir.

Haustið 1997 var námskrá fyrir norska grunnskóla breytt. Í þeim breytingum voru tvær aðskildar námsgreinar, kristinfræði og lífsskoðanir, sameinaðar í eina, KRL (kristindómsfræðsla með innsýn í trúarbrögð og lífsskoðanir). Samkvæmt eldri skipan gátu foreldrar sótt um að börn sín yrðu undanþegin kennslu í kristinfræði. Samkvæmt nýja kerfinu var einungis unnt að fá undanþágu frá kennslu í ákveðnum hlutum hinnar nýju námsgreinar. Henni var ætlað að fræða börn um eftirfarandi: Biblíuna og kristindóm sem menningararfleifð, evangelíska-lúterska trú (ríkistrú Noregs sem 86% landsmanna aðhyllast), önnur kristin trúarbrögð, önnur trúarbrögð og kenningar heims, siðfræði og heimspeki. Með námsgreininni átti að leitast við að efla skilning og virðingu fyrir kristinni trú og húmanískum gildum. Einnig átti það að efla skilning, virðingu og koma á samskiptum milli einstaklinga með ólíka trú og sannfæringu. Kennsla hófst á öllum skólastigum skólaárið 1999-2000. Í norskum lögum um menntun frá árinu 1998 segir að nemandi, samkvæmt beiðni foreldris, skuli undanþeginn kennslu í þeim þáttum náms sem út frá trúarbrögðum eða lífsskoðun hans og fjölskyldu teljast jafnast á við iðkun eða fylgni við önnur trúarbrögð eða lífsskoðun.

Kærendur auk annarra foreldra leituðust við að fá börn sín undanþeginn allri kennslu KRL en var hafnað. Hinn 14. mars árið 1998 höfðuðu þeir mál fyrir héraðsdómi í Osló vegna árangurslausra umleitana sinna en kröfum þeirra var hafnað. Í málinu vísuðu þeir m.a. til þess að brotið væri í bága við 9. og 14. gr. sáttmálans auk 2. gr. samningsviðauka nr. 1.

Þann 25. mars árið 2002 lögðu nokkrir norskir foreldrar (kærendur ekki þar á meðal) fram kvörtun við mannréttindanefnd SP sem starfar samkvæmt alþjóðasamningi um borgaraleg og stjórnmálaleg réttindi frá árinu 1966. Niðurstaða nefndarinnar var að reglur norska skólakerfisins hvað varðaði KRL brytu í bága við ákvæði samningsins.

2. Meðferð málsins hjá Mannréttindadómstólnum

Kæran

Kærendur héldu því fram að með því að synja börnum þeirra um algera undanþágu frá kennslu í KRL væru þeir útilokaðir frá því að tryggja börnum sínum menntun í samræmi við trú þeirra og samvisku. Einnig héldu þeir því fram að undanþágureglurnar yllu ákveðnum óþægindum sem leiddi til þess að byrðin sem lögð væri á foreldra sem ekki væru kristnir væri meiri en sú sem lögð væri á kristna foreldra sem enga ástæðu hefðu fyrir því að leitast eftir undanþágu frá kennslu í KRL til handa börnum sínum og að kerfið væri þar með aðlagð að hagsmunum meirihlutans. Að þeirra mati fól þetta í sér mismunun. Kærendur töldu að brotið væri í bága 9. gr. sáttmálans um hugsana-, samvisku- og trúfrelsi, 2. gr. samningsviðauka nr. 1 um rétt til menntunar, 8. gr. um friðhelgi einkalífs og fjölskyldu og 14. gr. um bann við mismunun.

Niðurstaða

Þann 18. maí 2006 ákvað deild dómstólsins að eftirláta yfirdeild lögsögu í málinu í samræmi við 30. gr. sáttmálans.

Um 2. gr. 1. viðauka: Dómstóllinn taldi að kvartanir kæranda varðandi 9. gr. sáttmálans og 2. gr. samningsviðauka nr. 1 lytu að sömu atriðum. Taldi hann eðlilegt að líta eingöngu til síðarnefnda ákvæðisins sem væri sérákvæði um menntun.

Dómstóllinn benti fyrst á að markmið innleiðingar á KRL hefði verið að leitast við að tryggja opið og heildstætt skólaumhverfi, óháð bakgrunni nemenda, trú, þjóðerni og fleiri þáttum. Slíkt teldist samræmast meginreglum um fjölhyggju og hlutlægni sem fælist í 2. gr. samningsviðauka nr. 1.

Ákvæði norsku laganna um menntun frá árinu 1998 sem skiptu máli lögðu áherslu á að kristindómur yrði ekki aðeins kynntur heldur einnig önnur trúarbrögð og lífsskoðanir. Markmið þeirra var að forðast sértrúarstefnu og hlúa að samskiptum milli ólíkra menningarheima. Einnig átti að leitast við að efla skilning á milli nemenda með því að færa þá saman innan ramma eins viðfangsefnis í stað þess að heimila algera undanþágu frá kennslu. Slíkar undanþágur myndu leiða til aðskilnaðar nemenda á grundvelli þeirra námsgreina sem þeir tækju.

Sú staðreynd að kennsla í kristindómi væri stærri þáttur fagsins en önnur viðfangsefni var, að mati dómstólsins, ekki sem slík brot á réttindum sem tryggð væru samkvæmt 2. gr. samningsviðauka nr. 1. Þegar litið væri til þess að kristin trú skipaði stóran sess í sögu og hefð Noregs félli það innan svigrúms ríkisins til mats að ákveða innihald námskrárinna með þeim hætti. Hins vegar væri ljóst að yfirgnæfandi áhersla væri lögð á kristindóm, sér í lagi ef litið væri til tiltekins ákvæðis laganna sem kvæði á um að markmið kennslu væri m.a. að leitast við að veita börnum kristið og siðferðilegt uppeldi, í samvinnu við heimili þeirra. Þessi ríki mismunur í áherslu endurspegladist einnig í því orðalagi sem notað væri í lögnum í heild sinni. Ennfremur í því að u.þ.b. helmingur þess sem kenna átti samkvæmt kennsluskrá fagsins vísaði til kristindóms og það sem eftir stæði væri skipt milli annarra trúarbragða og lífsskoðana.

Ákvæðið um þann tilgang kennslu að veita kristið og siðferðilegt uppeldi, lýsingar á kennslu í KRL og önnur ákvæði í regluverkinu bentu til þess að mismunur milli kennslu í kristindómi annars vegar og öðrum trúarbrögðum og lífsskoðunum hins vegar væri ekki aðeins meginlegur heldur einnig eigindlegur. Að teknu tilliti til þess munar væri ekki ljóst með hvaða hætti fræðslan ætti að efla með fullnægjandi hætti skilning, virðingu og samræður á milli einstaklinga af mismunandi trú og lífsskoðunum.

Dómstóllinn leit því næst til þess hvort heimild til að æskja undanþágu frá hlutum kennslu í KRL vægi á móti ójafnvægi í inntaki námsins. Dómstóllinn benti fyrst á að veruleg vandamál risu í framkvæmd þessa undanþágukerfis. Kerfið fæli í sér að foreldrar yrðu að vera ítarlega upplýstir um inntak einstakra kennslustunda og námsþátta til að þeim væri unnt að tilkynna skóla í tíma hvort barn þeirra skyldi undanþegið ákveðnum þáttum námsins. Ákveðnir erfiðleikar væru fólgnir í því að krefjast þess af foreldrum að vera stöðugt upplýstir um kennslu í faginu og velja út þá þætti sem þættu ósamræmanlegir trú þeirra, sérstaklega þegar það væri almenn fræðsla í kristinni trú sem foreldrarnir væru mótfallnir.

Að auki væri sú skylda lögð á foreldra að gefa gildar ástæður fyrir beiðnum um undanþágu að undanskildum þeim tilvikum sem augljóslega fælu í sér trúarlegar athafnir. Dómstóllinn benti á að upplýsingar um samvisku og trú einstaklinga lytu að innilegustu þáttum einkalífs þeirra. Dómstóllinn taldi að hætta léki á því að foreldrum fyndust þeir knúnir til að upplýsa skólayfirvöld um innilegustu þætti trúar þeirra og samvisku, jafnvel þótt á þá væri ekki lögð sú skylda að upplýsa skólayfirvöld um þá þætti og að skólayfirvöldum væri skylt að gæta þess að virða einkalíf þeirra.

Í þriðja lagi vísaði dómstóllinn til hinnar sveigjanlegu afstöðu sem skólayfirvöld skyldu hafa gagnvart beiðnum foreldra um undanþágu frá ákveðnum þáttum kennslu. Hún fæli í sér að tillit skyldi tekið til bæði trúarsannfæringar eða samvisku foreldra og þeirra athafna fagsins sem um væri að ræða. Í stað beinnar þátttöku nemenda gætu þeir, eftir atvikum, fylgst með því sem ætti sér stað, t.d. með bænum samnemenda, sálmasöng, kirkjupátttöku og uppsetningu tiltekinna skólaleikrita. Grunnhugmyndin væri að undanþágan tæki til þátttöku í slíkum athöfnum sem slíkum en ekki til þeirrar fræðslu sem fælist í því að fylgjast með athöfnunum. Að mati dómstólsins var þessi aðgreining milli þátttöku og fræðslu bæði flókin í framkvæmd auk þess sem hún virtist líkleg til að grafa undan skilvirkni heimildarinnar til undanþágu frá kennslu að hluta. Í framkvæmd væru foreldrar líka settir í

erfiða stöðu að þurfa að fara fram á það við kennara að taka á sig auknar byrðar í kennslunni með því að beita öðrum kennsluaðferðum gagnvart börnum þeirra.

Dómstóllinn taldi kerfið sem byggðist á undanþágu að hluta frá kennslu geta lagt þungar byrðar á foreldra, samfara hættu á óviðeigandi opinberun á einkalífi þeirra. Auk þessa væri hættan á árekstrum til staðar og slíkt gæti aftrað ákveðnum foreldrum frá því að leggja fram beiðnir um undanþágu. Í ákveðnum tilvikum, þ.e. þegar áhorfs væri krafist í stað beinnar þátttöku, væri grafið undan virkni heimildar til undanþágu frá kennslu að hluta. Sem slíkt teldist það varla samræmast rétti foreldranna til samviskufrelsis eins og hann væri túlkaður í ljósi 8. og 9. gr. sáttmálans og þegar leitast væri við að tryggja rétt til menntunar samkvæmt 2. gr. samningsviðauka nr. 1. Dómstóllinn minnti á að sáttmálinn væri mótaður til að tryggja hagnýt og virk réttindi í stað fræðilegra og óáþreifanlegra réttinda.

Norska ríkið vísaði til þess að foreldrar gætu falið einkaskólum að mennta börn sín. Dómstóllinn féllst ekki á það að þessi röksemd gæti aflétt skyldu ríkisins til að tryggja fjölhyggju í ríkisskólum sem opnir væru öllum.

Þrátt fyrir lofsverð markmið laganna sem um væri að ræða og tilgang KRL í skólakerfinu var, með hliðsjón af framangreindu, ekki unnt að fallast á að norska ríkið hefði tryggt með fullnægjandi hætti að upplýsingum og þekkingu væri komið til skila á hlutlausan, gagnrýnn hátt sem virti sjónarmið fjölhyggju. Með því að hafna kærendum um algera undanþágu frá kennslu fyrir börn þeirra í KRL hefði því verið brotið í bága við 2. gr. samningsviðauka nr. 1. Átta dómáramur skiluðu séráliti.

Um aðrar greinar sáttmálans sem vísað var til: Í ljósi framangreindrar niðurstöðu um 2. gr. samningsviðauka nr. 1 komst dómstóllinn einróma að þeirri niðurstöðu að ástæðulaust væri að skoða sérstaklega hvort brotið væri í bága við 14. gr. sáttmálans þegar hún væri túlkuð í tengslum við 8. og 9. gr. sáttmálans og 2. gr. samningsviðauka nr. 1.

Dómstóllinn var einróma um að niðurstaða um framangreint brot á 2. gr. samningsviðauka nr. 1 væru kærendum fullnægjandi miskabætur. Samkvæmt 41. gr. sáttmálans voru þeim dæmdar 70.000 evrur vegna málskostnaðar.